

FEDŐLAP

A. Az elem neve

A magyar solymászat

B. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) megnevezése

Solymászok, solymász közösségek

Magyar Solymász Egyesület

C. A jelölt elem rövid szöveges leírása

A solymászat röviden ragadozó madárral való vadászatot jelent, bővebben egy életformát, egy közösséget, amelynek a középpontjában a solymászat áll. Részét képezi a ragadozó madarak és a természet szeretete, a vadászat ismerete ugyanúgy, mint a vadászmadarak betanítása, tenyésztése, felnevelése, továbbá a tradicionális solymászati felszerelések elkészítése, használata. A történelmi solymásmúlt feltárása, hagyományainak ápolása, a szemléletformálás és tanítás, valamint a solymászati tudás átadása. A solymászat része rendezvények szervezése és megtartása, közösségépítés, helyi közösségek bevonása a solymászatba, továbbá a solymászat képviselője hazai és nemzetközi rendezvényeken.

A solymászat Eurázsia jelentős részén több ezer évre visszatekintő hagyomány, s az ebből gyökerező magyar solymászat a magyarság kultúrájának szerves része, s mint ilyen egész történelmén végigvonul. Virágkorában, a 11. századtól, a 17. századig a magyarságtudat szerves része volt. Azóta Magyarországon és Európa szerte is háttérbe szorult, de a rá vonatkozó hagyományos ismeret a helyi közösségekben tovább él és egyre szélesebb körben terjed.

D. A jelölést beküldő neve

Magyar Solymász Egyesület

E. A jelölés benyújtásának éve

2009

JELÖLÉS

1. Az elem azonosítása

1.a Az elem neve: A magyar solymászat

1.b. Az elem egyéb elnevezése(i): pedzövadászat (ragadozó madarakkal való vadászat)

1.c. Az érintett közösségek, csoportok vagy egyének azonosítása és elhelyezése

A solymászok közössége olyan természetkedvelő egyénekből áll, akik hivatásszerűen, vadászati célra tartanak és idomítanak ragadozó madarakat. Életvitelük alkalmazkodott a madarakéhoz. Korán kelnek, a napot a madaraik kiszolgálásával kezdik. Ellenőrzik állapotukat, reggel vagy délután megröptetik, megetetik, vadász szezonban pedig legalább hétvégeken vadászni viszik őket. A solymászok együtt élnek a madaraikkal. Minden szabad idejüket velük töltik, gyakran lakásukba is beviszik. A madarak is igénylik ezt a szoros kapcsolatot gazdájukkal, feltétlen a bizalmuk irántuk, nem ritkán párjuknak tekintik őket. A solymászok közössége összetart, mivel kedvenc foglalkozásuk hasonló életvitelt követel meg. A solymászok madaraikra tekintettel és összetartozásukat reprezentálva jellemzően zöldes árnyalatú ruházatot hordanak, a kabát hajtókáján hivatalos solymászejelvényvel, jellegzetes solymászkalappal (héja, sólyom vagy sas szárnytollával díszítve) a fejükön, vállukon speciális kialakítású solymásztarisznyát viselnek, és a solymászkesztyűn álló vadászmadár jellemzi őket. Hagyományőrzést takar a madarak jobb, vagy balkézen való hordozása is. Az előbbi a „keleti” típusú, hajdani lovas solymászatra jellemző madárviselés, míg az utóbbi a „nyugati” gyalogos solymászokra volt jellemző. Solymász úgy lesz valakiből, hogy az elhatározást követő két év alatt sajátíthatja el a solymászati tudást gyakorlott solymász mellett, majd le kell tennie a kötelező vizsgákat. Ezt követően válik solymásszá és lehet rendes tagja a solymászok közösségének. Tudását a közösség leggyakorlottabb tagjai mellett fejlesztheti. Ebben kiemelkedő szerepe van a solymázmesternek, aki a közösség által választott kiváló solymász. Magyarország mintegy hetven településén élnek solymászok, létszámuk közel kétszáz (ld. mellékelt térképen). Országos szintű érdekképviseleti szervük a Magyar Solymász Egyesület.

1.d. Az elem földrajzi elhelyezkedése és elterjedtsége

Az elem a Magyarország közigazgatási területén lévő solymászatot és solymászközösségeket öleli fel. Ebből következik, hogy a történelmi visszapillantás gyakorlatilag a Kárpát-medencére (történelmi Magyarországra), míg a jelenlegi a mai Magyarország közigazgatási területére terjed ki.

Jelenleg Magyarországon a legtöbb solymász Budapesten él, a solymászoknak mintegy 20%-a. Jelentős számban élnek még a budapesti agglomerációban is. A többiek vidéki városokban, illetve falvakban laknak, szinte az egész ország területén (lásd: mellékelt térképen!). Ahol többen élnek egymás közelében, ott baráti társaságok alakultak ki, lehetőséget biztosítva a közös solymászatoknak.

Az országosan meghirdetett közös solymász-vadászatok egyes tradicionális térségekhez (településekhez, önkormányzatokhoz, vadásztársaságokhoz) kötődnek, ahol arra alkalmas szálláshelyek és vadászterületek vannak. Ilyen solymászok által rendszeresen látogatott településközpont Orosháza, Gyopárosfürdő, Fegyvernek, Balatonfenyves, Füzesgyarmat, Dévaványa, illetve vonzáskörzetük falvai, de más térségek is időnként helyet adtak (pl. Szarvas, Hódmezővásárhely, Tököl, Balaton-felvidék, Kisalföld) és adnak nagyobb solymászatok lebonyolításának.

1.e. Az elem a szellemi kulturális örökség mely területét képvisel

- a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is mint a szellemi kulturális örökség hordozóját,
- b) előadóművészetek,
- c) társadalmi szokások, rítusok, és ünnepi események,
- d) hagyományos tudás, természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek, és eljárások,
- e) hagyományos kézművességhez való tudás és gyakorlat.

2. A MAGYAR SOLYMÁSZAT LEÍRÁSA

(Megjegyzés: az egyes fejezetekhez tartozó további információk a Részletes Dokumentációban, megegyező sorszám alatt olvashatók!)

2. 1. A solymászat

A solymászat röviden meghatározva, betanított ragadozó madarakkal való vadfogást jelent. A solymászat a mindennapi életben azonban ennél jóval több, egy életforma, a maga jellegzetes solymászközösségével együtt.

A solymászás előfeltétele a hozzá szükséges tudás elsajátítása, a jogszabályokban leírt kötelező vizsgák letétele, a vadászmadár tartás feltételeinek biztosítása, a madártartáshoz és betanításához szükséges gyakorlati tudás elsajátítása, a solymászathoz szükséges felszerelések, kellékek beszerzése. Mindezen előfeltételek biztosítása után juthat vadászmadárhoz a solymász.

A solymászok napi feladata a madaraik gondozása, etetése, itatása, tisztán tartása, illetve gondozójukkal való bizalmi kapcsolat kialakítása, fenntartása. Ez utóbbira nagy hangsúlyt fektetnek, mert ennek hiánya a vadászmadár szabadon röptetésekor annak elvesztését (elszökését) eredményezheti. A solymászok és madaraik közti kapcsolat szoros baráti, mondhatni intim viszony. A madarakat – tollazatuk lecserélési (vedlési) időszakán kívül – ősszel, télen naponta karjukon hordozzák, hetente többször, gyakran naponta szabadon röptetik, zsákmány-állatra emlékeztető tollbábura, kitömött vadra, élő tanállatra vágatják, hogy gyakoroltassák a vadelejtést, egyúttal a vadászmadarak izomzatát is fejlesztve. A vadászidény beköszöntével a solymászok arra törekednek, hogy minél több alkalmat teremtsenek a solymászásra, madaraik vadfogására. A solymászatok társas vadászatok, közösségi rendezvények. Ezeken megismerhetik egymást, madaraikat, a madarak tudását, szakmai fogásokat, tapasztalatokat cserélhetnek, ugyanakkor a közös solymász-vadász élmények erősítik a közösségi életet. A solymász szinte együtt él a madarával, naponta több órát foglalkozik vele, sétálni viszi, röpteti, megitatja, fürdeti, naponta 1-2x megeteti. Ápolási, szükség esetén egyszerűbb orvosi beavatkozásokat is végez madarán. Tisztán tartja madara állványát, ülőkéjét, volierjét, gondoskodik az élelméről, az élelmet jelentő állatok tartásáról, tenyésztéséről. Gondoskodik a vadászmadara felszereléséről, rendszeresen ápolja a bőrből készülteket, pótolja az elhasználódottakat. Kapcsolatot tart fenn más solymászokkal, segítik egymást a tudás megszerzésében tapasztalatcserével, illetve besegítenek egymás madarainak gondozásába. Gyakran közösen idomítják, sétáltatják, röptetik, tenyésztik madaraikat.

A solymászathoz tartozik a beszerzett ragadozó madarakkal való foglalatosság is. Fióka madár esetében a solymász felneveli, magához szoktatja, megtanítja hívó hangra kézre (solymászkesztyűre, tollbábura) szállni, és begyakoroltatja vele a vadászatot. Felnőtt ragadozó madárnál elsősorban az emberhez, a kézhez szoktatást kell megoldani, sok kézen tartással, közös sétákkal, hívóhangra történő kézre szállások gyakorlásával, nehogy az első szabadon engedésnél a madár végleg elrepüljön.

A solymászat tágabb értelmezésébe bele tartozik a ragadozó madár tenyésztése, a solymász madár utánpótlás biztosítása, a ragadozó madarak természetben való megfigyelése, védelme, a solymászat, ragadozó madár védelem oktatása, népszerűsítése, solymászati rendezvények szervezése, települések közösségi fórumain való részvétel, továbbá a solymászattal, ragadozó madarakkal kapcsolatos történelmi kutatás, solymászati archívumok létrehozása, kiállítások szervezése, népszerűsítő anyagok terjesztése stb.

Napjaink solymásza védelmezi (megőrzi, fenntartja, műveli, terjeszti, oktatja stb.) a nemzedékeken átívelő tudást és készséget, a solymászat hagyományos tárgyait, eszközeit, a természet értékeit, továbbá jellegzetes zenei hagyományait (solymászati kürt-dallamokat). Megőrzi a solymászat hagyományos szókincsét, szakkifejezéseit. Bemutatja városokban, falvakban, közösségi rendezvényeken, nemzetközi találkozókön a solymászatot előadások, konferenciák, írott anyagok, filmek, DVD-k, honlapok, kiállítások, illetve vadászmadár röptetések, solymász vadászatok, hagyományörző játékok, solymászbemutatók formájában. A solymászok közössége tovább élte az ő si magyar hagyományokon alapuló solymász kézművességet is. A solymászat megőrzése körébe tartozik a solymászat-történet kutatása, emlékek feltárása, számbavétele, a tudás hozzáférhetővé tétele éppen úgy, mint a gyakorlati madáridomítás és ragadozó madárral való vadászat művelése. A solymászok közössége fenntartja, ápolja és fejleszti a nemzetközi solymászközösségekkel való együttműködést.

2. 2. Solymászatra használt ragadozó madarak

A solymászatra használható ragadozó madár fajokat régen a használhatóság, beszerezhetőség határozta meg, ma jogszabály tartalmazza. A magyar solymászok többsége héját tart, utána következik a vándorsólyom. Ezeken kívül néhányan karvalyt, szirti sast, lanner sólymot tartanak, és néha a vadászsólyom is előfordul solymászkézen. Más ragadozó madár faj nem tartható.

A felsorolt fajokat solymászati stílusuk alapján a solymászok hagyományosan két csoportra osztják; a sólymokat az úgynevezett magasröptűek, a többi az alacsonyröptű madarak közé sorolják.

2. 3. Solymászati zsákmányállatok

A solymászat útján elfogatható vadfajokat jogszabály határozza meg, mely jóval szűkebb lista, mint amit természetben szoktak az egyes ragadozó madár fajok zsákmányul ejteni. Ebből következik, hogy a solymászok ügyelnek arra is, hogy csak az engedélyezett zsákmányállatra engedjék rá a vadászmadaraikat. A jelenlegitől eltérően, a történelmi múltban minden vadász madárral elejthető vadfaj szerepelhetett a solymászok zsákmánylistáin.

Héjával általában mezei és üregi nyúlra, továbbá fácánra, vadászható récefajokra vadásznak. Vándorsólyommal madarakra, főként fácánra, vadászható récefajokra solymásznak. Elfogatható velük természetvédelmi oltalom alatt nem álló más madárfajok is, mint pl. a dolmányos varjú, szarka, balkáni gerle, házigalamb.

A karvaly – gerle nagyságú madár lévén – megfogatható zsákmánya szinte csak szarkára és hasonló nagyságú, természetvédelmi oltalom alatt nem álló madarakra szorítkozik.

A szirti sassal leggyakrabban mezei nyúlra vadásznak, de ennél nagyobb vadak is elfogathatók sassal, mint például az őz, vagy a róka.

A lanner sólymot kevésbé használják a solymászok vadászatra, inkább a solymászbemutatók látványos ragadozó madara.

2. 4. Solymász vadászterületek

A solymászathoz tágas külterületek kellenek, ahol a vadászmadarak röptethetők és vadászterületek, ahol vadásztathatók. A solymászok általában lakóhelyükről könnyen elérhető gyakorlóterületeket keresnek, ahol madaraikat naponta röptethetik. Vadásziidényben ritkábban

egyéni, gyakrabban társas vadászati lehetőségeket bérelnek vadásztársaságoktól, ahol megállapodás szerint vadászhatnak madaraikkal. Az országos solymász-vadászatok területei többnyire állandók, mivel ott a vadászterületek tulajdonosai – kölcsönös előnyök alapján – tartósan befogadják a solymászokat. Itt folyamatosan fennálló jó viszony alakul ki a vadászati és solymász közösségek között.

A legkedveltebb solymász-vadász területek a síkvidéki, bokrokkal, facsoportokkal, faszorokkal, csatornákkal, nádas foltokkal, mezőgazdasági kultúrákkal tarkított táj, ahol az apróvad (fácán, nyúl) megbújhat és ahonnan könnyen felzavarható vadászezzel.

2. 5. Hagyományos ragadozó madár befogási, tartási, kezelési módok

A vadász madarak befogása – mely évezredek tapasztalataira épül – manapság a héjára, karvalyra szorítkozik, többnyire fészekből fióka korban (engedély birtokában) szedik ki a solymászok és háznál felnevelik. A felnőtt madarak solymászati célú befogására az úgynevezett héjaketrec (csapda) a legalkalmasabb. Lehetőség még a csalimadár segítségével, a csapóhálóval, csapóvassal való madárfogás is. Ezek a szerszámok és készségek szintén ősi hagyományokon alapulnak a solymászok körében.

A fiókákat röpképességük eléréséig műfészekben tartják a solymászok, pl. széna alommal kibélelt nagyméretű kartondobozban, vesszőkosárban. A felnőtt madarak többnyire fölbe szúrt ülőkén (fatuskón, ívelt fém-parafa ülőkén), keret-, vagy kör alakú magasállványon vannak elhelyezve, a biztonság kedvéért mindezek lezárható helyiségekben, nagyméretű ketrecekben (volierekben) vannak kialakítva. A tenyészmadarak nagyméretű (jogszámban meghatározott méretű) volierekben vannak, ahol ülőfák, fészkek, fürdőedények, etetőtálcák állnak rendelkezésükre.

A vadászmadarak napi rendszerességgel gondozást igényelnek. Ez az etetésből, itatásból, tisztán tartásból áll. Rendszerességgel a karmaik, csőrük, tollazatuk állapota ellenőrzésre szorul, szükség esetén a csőr és a karom kurtításra (reszelővel való korrekcióra) szorul. A főtollak (a szárny elsőrendű evezőtollai, illetve a farktollak) sérülése esetén a solymászok, enyhébb esetben a sérült toll gőzölésével állítják helyre az eredeti állapotát, törés esetén tolltoldozás útján építik fel a sérült tollat. A madarak lába, talpa szintén ellenőrzést igényel, szükség esetén gyógyítást is. Alapvető a madarak állványai bevonatának célszerű megválasztása, hogy ne kapjanak úgynevezett „talpkeményedést”.

Gyakorlatilag úgy kell tartani a madarakat, hogy semmiféle sérülést ne szenvedjenek, akár testit, akár tollazatukat tekintve. A vadászmadarak köpete, ürüléke, viselkedése, testsúlya is ellenőrzést igényel a solymásztól. Ezekből mérheti le madara egészségi állapotát. Utóbbinak különösen a vadászatok előtt van nagy szerepe, ugyanis gyakran ennek függvénye a madár aznapi vadászati kedve.

A vadászmadár felszerelések napi ellenőrzése is fontos, ugyanis pl. egy póráz-szakadás a madár végleges elveszését, pusztulását jelentheti.

2. 6. Vadászmadár betanítási módok

A madarak betanítása a kézhez szoktatással, illetve az emberekhez, a városi, falusi környezethez szoktatással kezdődik. Amennyiben vadászezzel, lóhátról fog türténni a solymász, akkor a kutyához, lóhoz is hozzá kell szoktatni a madarat. Az sem elhanyagolandó, hogy a többi vadászmadarat is elviselje a solymász madara, gondolva a közös solymászaton való részvételre.

Az alacsony röptű vadászmadarak (héja, karvaly, szirti sas) betanításának első fázisa a kézreszállás, visszahívás gyakoroltatása. Ezt célszerű naponta végeztetni, először a lakásban, kertben rövidebb, hosszabb zsinórral megkötve a madarat, majd később a szabadban ugyanígy. Amikor már nem akar elszökni, leveszik a zsinórt, és szabadon repülhet a madár földről, fáról a solymász kesztyűjére. Ilyenkor mindig kap egy jutalomfalatot, a gyakorlatozás

végén pedig jóllakhat a kesztyűn. Amennyiben tollbábút is alkalmaz a solymász, akkor azon, a rákötött hússal lakatja jól a madarát. Héjával egyéni vadászat esetén lehetőség van a szabadon követés betanítására is. Itt a madarat arra tanítja a solymász, hogy fáról fára repülve szabadon kövesse, majd ha felkel a vad, a magasból könnyebben foghatja el azt, mind a solymász kezéről indítva.

Az alacsonyrepűtű madarakat a solymászok kézzől indítják (dobják) a felkelő vad után, melyet a vadászmadár több, kevesebb üldözés után, szerencsés esetben elfog, és markáival halálra szorítja.

A magasrepűtűek (súlyomfélék) kézhez, emberhez, állatokhoz szoktatása, kézreszállásuk betanítása hasonló az alacsonyrepűtűekéhez. A szabadon repítésük azonban különbözik, mivel arra kell őket betanítani, hogy a solymász feje felett, minél magasabbra repülve körözzön. A solymász, vagy vadászebe közben megkeresi a vadat, és amikor a súlyom széllel szemben repülve felettük van, a vadat hirtelen rárohanva felrepítik, amit a súlyom a magasból rávágva lerúg, majd a földön megfog. A súlymok nem a karmaik szorításával, hanem a csőrük harapásával ölik meg áldozatukat.

2. 7. Vadászmadarak gyógyítása

A vadászmadarak gyógyítására sokféle eljárás ismert, ezek közül több régi módszer már a történelem homályába veszett. Mások a mai napig használatosak. Ezek közül az ismertebbek, főleg enyhébb mechanikai sérülések, sebesülések házilag gyógyíthatók, a humán gyakorlat mintájára. Emésztőszervi megbetegedések megfelelő takarmánnyal többnyire orvosolhatók. Vannak olyan solymászok körében használatos ragadozó madár betegségek felismerésére és gyógyítására alkalmas szakkönyvek, amelyek útmutatóul szolgálnak a betegségekhez. Amennyiben a felmerült betegség meghaladja a solymász tudását, e téren nagy tapasztalattal rendelkező állatorvosokhoz fordulhatnak.

2. 8. Solymászati kézművesség

A solymászat „kitermelte” több mint ezer éve azokat a használati tárgyait, amelyeket változatlanul, vagy modernebb kivitelben és anyaggal a solymászok ma is használnak. Többségüket minden solymász elő tudja állítani, a „művesebb”, vagy különleges felszereltséget igénylő használati tárgyakat, eszközöket erre specializálódott solymászok készítik.

Az előbbiekre tartoznak a vadászmadár lábszíjai (béklyói), és a pórása, melyek bőrből készülnek. Újabban bőr mandzsettát és műanyag alapú, fonott zsinórokat is használnak e célra. A béklyókat összefogó forgókarika készen is kapható, de ennél sokkal szebbek és jobbak egyes solymászok által rézből gyártott „profi” forgókarikák.

A solymászkesztyűk speciálisak, gyakran nagyon díszesek, ezért ezek előállítására speciális tudást, gyakorlatot, felszereltséget és bőrválasztékot igényel. A solymászok többnyire vásárolják e téren gyakorlatot szerzett solymásztól kesztyűiket.

A madársapkák készítése szintén nagy gyakorlatot igényel, speciális bőroket, szabásmintákat, kellékeket, fonalakat stb. Egyes egyszerűbb sapkatípusokat (pl. az ázsiaiakat) gyakorlottabb solymászok is elő tudják készíteni, de a díszes, kemény, zárt, európai típusokhoz nagy gyakorlat és felszerelés szükséges. Vannak solymászok, akik készítenek ilyen sapkákat és ellátják a hazai és esetenként a külföldi igényeket is.

A solymásztarisznyák speciális táskák, gyakran igen magas szinten díszítettek. Az egyszerűbbeket a solymászok maguk varrják, a díszesebbek már rézzel, rátétekkel, rojtokkal, domborításokkal stb. tarkítottak, igényes bőrhasználattal, melyek egyes solymászok kézügyességét, művészi tehetségét dicsérik.

A tollbábúkat általában a solymászok maguk készítik el, olyan méretűre és formájúra alakítva, ami madaruk számára a legmegfelelőbb.

A madár állványokat a solymászok jelentős része maga készíti el. A szebben, igényesebben kivitelezett állványokat erre specializálódott solymászok készítik. Minőségben, kivitelezésben vetekednek a külföldi hasonló termékekkel.

A solymásztőröket szintén erre specializálódott solymászok készítik, igen szép és díszes formákkal, nyelekkel, tokokkal, ügyelve a solymászathoz szükséges penge kialakítására.

A madarak nyomon követésére használatos rádió adó-vevő készülékek beszerzése külföldről indult, de ma már hazai lehetőségek is kínálkoznak.

A különböző ragadozó madár szállító dobozok készítése elsősorban asztalosipari feladat, ügyesebb solymászok maguk állítják elő, autójuk és madaruk méreteihez igazodva.

Nem solymászati kellék, felszerelés, de minden évben díszes solymász-címkével palackoztatja a Magyar Solymász Egyesület a „solymászok borát”. Ez minden solymász asztalára kerülhet, és reprezentációs célokat is szolgál.

2. 9. Solymászathoz használt egyéb állatfajok és fajták

A solymászathoz leggyakrabban használt segítőtárs a vadászeb. Szerepe a vad felkutatásában van. Általában vizslákat használnak a solymászok, többnyire magyar vizslát, pointert. Más kutyafajták használata ritkább.

A solymászló szerepe manapság már alárendelt, bár néhány solymász egyéni vadászatainál még alkalmazza. Lóhátról könnyebb a vadat észrevenni, magasabbról indítható az alacsonyröptű vadászmadár, lóháton könnyebb követni a vad után repülő ragadozó madarat akár árkon, bokron keresztül is. Hátránya, hogy a ló nehezen szállítható távoli vadászterületre és nem illeszthető be a társas solymászatba. Ősi magyar solymászati mód a lovas solymászat, megőrzése és fenntartása fontos hagyományápolás.

A vadászgörényeket az üregi nyulak földvárúkból való kiugratásukhoz használják a solymászok, hogy héjáikkal elfogathassák a nyulakat. A héjákat össze kell szoktatni a görényel, nehogy a nyúl helyett azt fogja meg. Manapság ritkábban alkalmazott módszer.

2. 10. Solymász szavak

A solymászat nyelvi emlékei több száz, esetenként ezer évre is visszanyúlnak. Ezek közül sok a mai napig fennmaradt és használatban van. A solymászat nagyon sok speciális kifejezést használ, mondhatni „más nyelvet”, mint ami a köznapi életben ismert. A solymászok ezeket a kifejezéseket főként egymástól sajátítják el, bár egyes szakkönyvek is tartalmazznak solymász szakkifejezéseket. Ezek a kifejezések annyira jellemzőek a solymászok közösségének nyelvhasználatára, hogy néhány mondat után már kiderül, ki az újonc közöttük. A solymász kifejezések megőrzése szintén hagyományápolás a solymászok körében.

2. 11. Solymászat a költészetben, zenében, dalokban

A mai solymászat kevésbé jelenik meg a költészetben, zenében, dalokban, mint korábban, vagy akár a történelmi múltban. Ugyanakkor megemlítendő a solymászatokon felcsendülő magyar solymászinduló, mely szerves tartozéka a közös solymászatoknak, és a nemzetközi solymásztalálkozóknak. A reggeli dallamok megnyitják a napi solymászatokat, és a végén, a terítéknél pedig elbúcsúztatják az elejtett vadakat, méltó tiszteességgel megemlékezvén róluk.

2. 12. Solymászat érmeken, bélyegeken, festményeken, dísz tárgyakon, szobrokon

Solymászati ábrázolások régen gyakoriak voltak, manapság már ritkábbak. Az Árpád-házi királyaink pénzein megjelentek a sólyom-solymász ábrázolások, de a mai 50 Ft-oson is kerecsensólyom látható, a régi magyar solymászok kedvelt vadászmadara, a turul feltételezett rokona. A Magyar Solymász Egyesület „Magyar solymászatért” emlékérmén, karján vadászmadarat tartó solymász látható. Több magyar bélyeg ábrázol ragadozó madarakat, közöttük vándor- és kerecsensólymokat, szirti sasokat, héjákat. A Budapesti Vadászati

Világkiállítás emlékbélyegeinek egyikén solymász jelenet látható. A közelmúlt és jelen festőinek, grafikusainak némelyik műve solymászokat, solymászatot ábrázol. Benyovszky István, Zichy Mihály, Lelovich György, Jankovich Marcell, Lelkes István, Szappan László, Udvarnoki Péter és még mások ábrázoltak képeiken solymász jeleneteket. Többen ma is festenek, rajzolnak solymászati témákat.

A köztéri szobrok többsége turulábrázolás. Ezeket nem számolva, solymászábrázolások is találhatóak Magyarországon, mint Budapesten a Királyi Palota udvarán lévő Mátyás-kút solymász mellékalakja, vagy a Dob utca és Hársfa utca sarkán lévő, honfoglaló vezéreket ábrázoló szoborcsoport két solymászalakja, Solymár község teljes alakos solymászt ábrázoló címere, Tas község bronz lovas-solymász szobra (Tas vezérről), és Fehérgyarmat központjában Árpád vezér mint solymász, fából készült szobra.

2. 13. Solymászat a vallásban

A mai korban már rendszeresnek vehető, főleg Európában és Magyarországon is az évadnyitó vadászatokon a keresztény vallás szerint megtartott, úgynevezett „Hubertus misék”, vagy más néven vadászmisék. Ezeket többnyire „tábori” körülmények között, a vadászterületen, vagy vadászattal kapcsolatba hozható közösségi szabad területeken tartják, vadászok, vadászkutyáik, rokonok, ismerősök, egyéb vadászati résztvevők és esetenként nagyobb vendégközösség részvételével. Az ünnepélyes, régiós, vagy országos jelentőségű vadászmiséken – már hagyománynak is tekinthető módon – a solymászok is rendszeresen részt vesznek vadászmadaraikkal. A jelentősebb solymász vadászatokon, így a nemzetközi solymásztalálkozókon, a központi helység templomában megtartott egyházi szertartások közül a szombat esti, vagy a vasárnap délelőtti általában solymászmise, amelyen a magyar és a vendégként érkezett külföldi solymászok madaraikkal együtt vesznek részt. Természetesen ezeken más hívők, vendégek is jelen vannak, ami általában emlékezetes, nagy élményt jelent minden résztvevőnek és a településnek egyaránt.

A honfoglalás koráról szóló krónikák az égből alászálló turultól eredeztetik az Árpád-házat, az Árpád-házi királyokat. Egyes hagyományok szerint a kerecsensólyom régi latin neve, a „Falco/Hierofalco sacer” a sólyom „szent” voltára utal. A német neve – „Saker” – szintén erre vezethető vissza. Szent István király idejében, a kereszténység erőteljes elterjedése a turult, mint „pogány” szimbólumot háttérbe szorította. Ismételt elterjedése, „feltámadása” talán leginkább az első világháborús emlékműveken követhető nyomon.

2. 14. Híres solymászok

A történelmi múltban sok híres személyiség, királyok, uralkodók és köznép képviselői szereztek nevet a solymászat terén. A közelmúlt is solymászok sorát mutatja fel, akik maradandót alkottak e tradíció megőrzése, szervezése, terjesztése és művelése terén. Talán három solymászgyéniséget érdemes kiemelni a solymászok hosszú sorából, Bástyai Lórántot, Lelovich Györgyöt és Bechtold Istvánt, akik nagyon sokat tettek életükben a magyar solymászatért itthon és külföldön egyaránt. Utóbbi kettőnek Fegyverneken, illetve Kőszegen állított emléket a hálás utókor.

2. 15. Solymászat a természetvédelemben

A solymászat sok szállal kötődik a természethez, a természet megőrzéséhez. A ragadozó madarak ismerete, élőhelyükön való megfigyelésük, a solymászmadarakkal való együttélés, a zárttéri tenyésztésük olyan tudományos ismeretekkel ruházzák fel a solymászokat, amelyek a szabad természetben nem, vagy csak ritkán és felületesen sajátíthatók el. Ez a tudás jól kamatoztatható a ragadozó madár védelemben, a természetvédelemben. Több solymász ezért főállású természetvédő is. Solymászok közreműködnek a ragadozó madarak fészkeinek

őrzésében, sérült madarak megmentésében, gyógyításában, a ragadozó madár kutatásban, a természetvédelmi szemléletformálásban.

2. 16. A solymászat szerepe a ragadozó madarak természetbe történő visszatelepítésében

A természetvédelmi tevékenység egyik formája, a solymászati tudás kamatoztatása a kézre került, vagy zárttéri tenyésztésből származó ragadozó madarak természetbe való visszatelepítésében. Solymászati módszerek alkalmazásával a fogságba került ragadozó madarak nagyobb eséllyel válhatnak ismét tagjává a vadmadarak közösségének. Erre jól bevált és a gyakorlatban alkalmazott solymászati módszerek vannak, mint például a teljes vadröptetés, vagy vad dajkamadár fészkebe való fiókatelepítés.

2. 17. A solymászat szerepe a vadászmadár tenyésztésben

A természetvédelmi jogszabályok alapján a vadászmadár utánpótlást a solymások csak rendkívül korlátozott mértékben, engedéllyel oldhatják meg a természetből, és csak néhány faj, mint a héja és a karvaly esetében. A többi fajt csak engedélyezett tenyészetekből lehet beszerezni. Ezért ki kellett dolgozni e ragadozó madár fajok zárttéri tenyésztésének módszerét. Külföldi és hazai tapasztalatok alapján ma már elmondható, hogy a vadászmadár utánpótlás tenyészetekből megoldott.

Szerepe volt a solymászatnak – elsősorban külföldön – a természetben megfogyatkozott egyes ragadozó madár fajok zárttéri tenyésztésén és szabadon-engedésén keresztül a vadon élő állomány növelésében is.

2. 18. Solymászat a tudományban

A solymász a vadászmadarak tartásán, tanításán, vadászatán, szaporodásán keresztül olyan ismeretek birtokába kerül, amelyek a természetben nem, vagy csak részlegesen ismerhetők meg. A solymászat főleg az etológia, a szaporodásbiológia, és a madárbetegségek területén szolgálhat új, tudományos adatokkal.

2.19. Solymászat az oktatásban

Solymászati oktatás az egyesületi taggá válás érdekében történik, mely kiterjed az elméleti (solymászati, vadászati, természetvédelmi és ehhez kapcsolódó jogi ismeretekre), és gyakorlati solymászati ismeretekre. Ez utóbbi főleg a vadászmadarakkal kapcsolatos gyakorlati feladatok elsajátítását jelenti.

Egyes felsőfokú oktatási intézmények befogadtak solymászati témájú szakdolgozatokat, így néhány solymász e területről írta meg diplomadolgozatát és védte meg diplomáját. Jelentős az a szerep is, amit a solymások a velük találkozó emberek körében kifejtnek, megismertetve velük a ragadozó madarakat, a solymászatot, a természet védelmét.

3. A SZELLEMI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG JELENTŐSÉGÉNEK TÁRSADALMI TUDATOSÍTÁSA ÉS KÖZKINCCSÉ VÁLÁSA, VALAMINT HOZZÁJÁRULÁSA A TÁRSADALMI PÁRBESZÉD ÖSZTÖNZÉSÉNEK

A ma embere előtt is ismertek egyes mozaikok magyar solymászat történelmi múltjából. Erre emlékeztetnek az írásos dokumentumok, köztéri szobrok és más műalkotások, természet-, játékfilmek, valamint a ma is élő magyar solymászat. Az évente országszerte több helyszínen és alkalommal megrendezett közösségi solymászrendezvények hozzájárulnak a solymászat és a helyi lakosság kapcsolatainak erősítéséhez, a solymászat mint hagyományos magyar vadászati mód és történelmi örökség iránti tudat erősítéséhez, ápolásához. Említést érdemel a mindne évben megtartott fegyverneki solymász rendezvény. A solymászatok idején – hétvégén – a katolikus templomban solymászmisét celebrálnak. Ezen a solymások és a

település lakossága együtt vesznek részt, majd közösen kivonulnak a temetőbe és megkoszorúzzák a falu szülöttjének, a világhírű solymásznak, Lelovich Györgynek a síremlékét. A falu kultúrházában tabló állít emléket a híres solymásznak. Tervbe van véve egy solymász állandó kiállítás, múzeum, és közösségi ház létesítése is. Kőszegen a természetvédelmi látogatóközpont egy híres solymász nevét viseli: néhai Bechtold Istvánét. Az épületben tárló hívja fel a figyelmet a névadó solymászatban, természetvédelemben kimagasló munkásságára. A látogatóközpont igen kedvelt a kőszegiek körében.

A 2009–2010-es vadászszезонban – immáron sokadik alkalommal – országos solymásztok voltak Orosházán, Füzesgyarmaton, Balatonfenyvesen, a Kisalföldön. Kiemelkedő volt a 2009. november 3–8 között megtartott XIX. Nemzetközi Solymásztalálkozó Füzesgyarmaton. Ezek az események is hozzájárulnak annak a vadászok körében felmerült korábbi téves felfogásnak az eloszlásához, hogy a solymászat révén „hangtalanul” lehet vadat elejteni, tehát könnyű orvvadászatot megvalósítani. Ez a személet mára már a múlté, a solymászok teljes jogú tagjaivá váltak a vadásztársadalomnak is.

A természetvédelem is sokáig kritikusan nézte a védett ragadozó madarak fogságban tartását solymászati célra. A solymászok közreműködésével rendeződött a viszony a természetvédelemmel, jogszabályok születtek, megindult a solymász madarak tenyésztése is. Mindezek következtében szabályozottá, elfogadottá vált a madártartás, a madárutánpótlás, a solymászat.

A solymászok nemcsak madarakat tartanak, vadásznak, solymászati bemutatókat tartanak, hanem madarak károsítása ellen is fellépnek vadászmadaraikkal. Például a Ferihegyi repülőtéren évek óta röptetnek sólymokat, hogy mentesítsék a légtérrel a madárcsapatoktól, megelőzve a repülőgép baleseteket, vagy Tokaj szőlői felett repített ragadozó madarakkal védik meg a termést a lakmározó seregélycsapatoktól.

A nemzeti jegyzékre való felkerüléssel a solymászat hagyománya és hasznosíthatósága is széles körben megismerhetővé válik, ennek az örökség-elemnek a közzététele is segíthet a szellemi kulturális örökség körének szélesebb meghatározásában.

A solymászok közösségének központi honlapja (www.solymaszat.hu) minden érdeklődő számára hozzáférhető, ahol minden solymászattal kapcsolatos általános kérdésre választ lehet találni.

4. A SOLYMÁSZAT MEGŐRZÉSÉHEZ SZÜKSÉGES CSELEKVÉSI TERV

4.a. Jelenlegi és korábbi erőfeszítések az elem megőrzésére

A solymászat megőrzése jelentős erőfeszítéseket követelt az elmúlt 50 évben. Ennek oka az volt, hogy két közösség között örlődött, a vadásztársadalom és a természetvédők között. Az előbbi féltette a vadját a solymásztoktól, az utóbbiak meg nem szívesen látták solymászkézen az egyre inkább természetvédelmi oltalom alá kerülő ragadozó madarakat. Sokan a solymászatot okolták a hazai ragadozó madár állomány rohamos csökkenéséért. A valóság inkább az volt, hogy a peszticidek (DDT) kumulálódtak a csúcsragadozóknak, így a sólymokban is, és ezek okozták világszerte a ragadozók csökkenését. Amint ezeket betiltották és erőteljessé vált a madárvédelem, a 80-as évek közepétől ismét elszaporodtak a ragadozó madarak. A vadászok pedig társaságokként egy-egy vadászat alkalmával több száz, ezres terítékeket értek el, miközben a solymászok évente nem fogtak többet vadból, mint pár tucatot. Az elszigetelt solymászat nem vezetett átütő sikerre, csak az összefogás, az egyesületekbe, klubokba való szerveződés. Több egyesület alakult, majd szűnt meg addig, míg sikerült a solymászoknak a solymászat jogi feltételeit megteremtíteniük, elsősorban a vadászatért felelős tárca segítségével. Párhuzamosan sikerült a természetvédelemért felelős államigazgatási szervvel is egyezsége jutni, szabályozni a vadászmadár beszerzést és tartást is, így elhárult a két legfőbb akadály a solymászat elől. Sikerült létrehozni 1968-ban a magyar

solymászok azon érdekképviselői szervezetét, amely tartósan bizonyult, hiszen – felvállalva 1939-ben alakult jogelődjét – ma is működik. A vadászterület kérdés is megoldódott. Kezdetben a földművelésügyi tárca biztosított állami vadászterületet a solymászok számára, majd ennek megszűntével a területbérlés lépett a helyébe. A solymászok tudata is alkalmazkodott a kor követelményeihez, tudomásul vették a jogszabályok által meghatározott kereteket, melyek betartásával gyakorolhatják a solymászatot. Mindig akadnak olyanok, akik solymászni szeretnének, tehát az utánpótlás is biztosított. Nemzetközi szinten is elfogadott a solymászat, nemzetközi szervezetük az Internationale Association of Falconry (IAF), melynek a magyar solymászok is tagjai. Kimondható tehát, hogy jelenleg minden feltétel adott a magyar solymászat fenntartásához, gyakorlásához, megszűnésének nincs valós veszélye.

4.b. A megőrzés tervezett lépései

A solymászat hosszú távú megőrzéséhez a következő lépések megtétele szükséges:

- Erősíteni szükséges a solymászok közösségi tudatát, az egy közösséghez való tartozást. Ehhez több közösségi program szervezése szükséges évente. Célszerű lesz helyi kezdeményezésként közösségeket létrehozni.
- Tovább kell folytatni az egységes solymászati megjelenést ruházatban, viselkedésben, felszerelésekben stb.
- Gondoskodni kell a solymászati felszerelések előállításáról, minőségi fejlesztéséről, a „magyar” jellegük megőrzéséről.
- Oktatással, továbbképzéssel fejleszteni kell a solymászati tudást, beleértve a kapcsolódó szakterületeket is, mint pl. a természetvédelem, vadászat, madárismeret, solymászati hagyományok, jogi ismeretek.
- Szoros kapcsolatot kell fenntartani a solymászattal kapcsolatba hozható intézményekkel, civil szervezetekkel, hogy a jó viszony kialakítása és megőrzése megelőzze bármiféle feszültség létrejöttét.
- Nagyon fontos a solymászattal kapcsolatos jogszabályok megfelelőségének figyelemmel kísérése, biztosítása. A solymászok érdekképviselői szervének kezdeményeznie kell a solymászatot bármilyen formában érintő jogalkotási folyamatban a szakmai közreműködését, illetve a számára hátrányos folyamatokra felhívni a jogalkotó figyelmét.
- Folytatni kell a solymászat történeti kutatását tárgyi, írásos, néprajzi, szépművészeti stb. emlékek feltárásával. Tervezett egy 3x3 éves kutatási program megkezdése 2010-ben MTA kutatók közreműködésével. Ez a magyarok őshazájától, a turul legendán, a honfoglaláson keresztül, Árpád-házi királyaink solymászatával, a 20. századig tárná fel a magyar solymászati hagyományokat.
- A solymászat elfogadtatását, megismertetését tovább kell folytatni a lakosság körében, ehhez szükséges kommunikációs eszközöket (rendezvények, filmek, cikkek, riportok, könyvek, előadások, solymászatok, bemutatók, internet, honlap, DVD-k stb.) tovább kell fejleszteni.
- A solymászat mint biológiai védekezés alkalmazását tovább kell folytatni, erre irányuló igényekre fel kell készülni.
- El kell érni a solymászat oktatásának bevezetését a természetvédelmi, biológiai, vadászati stb. felsőoktatásba.
- Tervezett egy solymász-történeti vándorkiállítás létesítése, továbbá solymász-múzeum (helytörténeti közösségi ház) létrehozása Fegyverneken.
- Biztosítani kell hosszú távon a vadászmadár utánpótláshoz szükséges ragadozómadár tenyészetek fenntartását, minőségi fejlesztését.
- Megfontolás tárgya lehet a kerecsensólyom solymászmadárként való alkalmazásának kezdeményezése a természetvédelemért felelős tárcánál, az ehhez szükséges jogszabály módosítás kezdeményezésével.

-Célszerű lesz megvizsgálni a vadászterületek újra felosztásakor önálló solymászterület megszerzését és 10 évre való bérlését.

-A solymászatnak mint a több évszázadi magyar-öntudatnak a feltámasztása, hogy ez a magyar örökség ismét elnyerje méltó helyét.

-A solymászati nemzetközi kapcsolatok szorosabbra fűzése, ápolása, a világ solymászatának támogatása és ennek a közösségnek részeseinek élvezni a közösség nemzetközi védelmét.

-Célszerű lesz további olyan egyesületi formációkat, alapítványokat létrehozni, amelyek egy feladat végrehajtására alkalmasabbak, mint az országos solymász egyesület. Ezek természetesen nem konkurensei, hanem kiegészítői lehetnek a speciális solymászati célok, feladatok jobb ellátásának.

A cselekvési terv végrehajtására biztosíték a negyven éve működő solymász közösség eddigi munkássága, továbbá a biztos pénzügyi háttere.

4.c. A jelölő fél, esetenként az érintett önkormányzatok, valamint a közösségek, csoportok és egyének elkötelezettsége

A solymászok közössége, a közösséget alkotó egyének elkötelezettsége maximális a solymászat megőrzése, művelése, fejlesztése terén. Elég felidézni azokat az időket, amikor a solymászat még illegális volt, hiányoztak a megengedő jogszabályok, nem lehetett madarat tartani és vadászterületük sem volt, ahol solymászhattak. Mindezek ellenére vállalták a meghurcoltatásokat, a büntetéseket, a madár elkobzásokat, és mégsem mondtak le a solymászatról, sőt tovább harcoltak az elismertetéséért. A solymászat iránti elkötelezettségük és szenvedélyük nem volt eredménytelen, mert 1975-től már jogszabály teszi lehetővé a solymászatot. A solymászok szívós és kitartó munkája eredményeként a régi „solymászatot ellenzőkből” ma már támogatók lettek és a solymászok is teljes mértékben jogkövetőkké váltak, így a solymászat támogatottsága maradéktalanná vált. Jelenleg a vadászokkal kiváló a kapcsolata, hiszen a vadásztársaságok biztosítanak lehetőséget a solymászatoknak. A természetvédelem szintén elfogadta, szabályozta a solymászatot, sőt alkalmazza őket speciális tudásuk hasznosításával madárvédelmi programjaiban. Azok az önkormányzatok, melyek találkoztak a solymászattal, szintén nyitottak, befogadók voltak a solymászokkal, solymászattal szemben. Mindezek eredményeként kimondható, hogy a solymászatnak jelenleg nincs ellenzője, sőt aki vele kapcsolatba kerül, inkább érdeklődő, támogató módon közeledik hozzá, mint kritikusként.

A magyar solymászok országos érdekképviselői szervének a Magyar Solymász Egyesületnek legfőbb szerve, a Közgyűlés előtt történt a szellemi örökségre való jelölés lehetőségéről szóló teljes körű tájékoztatás. A jelölés megtárgyalása után a solymászok közössége többségi szavazattal elfogadta, javasolta és erről határozatot hozott, hogy a magyar solymászat kerüljön jelölésre a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére kerülés érdekében.

5. A KÖZÖSSÉG RÉSZVÉTELE ÉS HOZZÁJÁRULÁSA

5.a. A közösségek, csoportok és egyének részvétele

5.b. Szabad elhatározásból fakadó, előzetes és megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezés

A jelölés elfogadását a solymászok közössége egyöntetűen megszavazta (a közgyűlések határozatait a Magyar Solymász Egyesület közgyűlési jegyzőkönyvei tartalmazzák), tehát a jelölésről szóló döntés minden magyar solymász akaratát testesítette meg.

A jelölési anyag elkészítésének módját szintén a solymászok testülete, a Közgyűlés döntötte el. Bizottságot hozott létre, mely hét tagjának a feladata volt elkészíteni a felterjesztési dokumentációt. A Bizottság tagjai – szintén közgyűlési döntéssel – úgy lettek kiválasztva, hogy a solymászat területét kiválóan ismerő szakemberekből álljon, akik egyúttal solymászok

is. A bizottság tagjává vált így kiváló gyakorlattal rendelkező solymász, egyetemi oktató, egyetemi kutató, előadóművész, solymászattörténetet kutató mérnök, kézműves, lovas szakíró, agrármérnök. A bizottság tagjai között az elnök szétosztotta a feladatokat és együtt megírták a fejezeteket. A bizottság elnöke – a kapcsolattartó személy – összeszerkesztette a megírt fejezeteket, majd ismételten egyeztetésre került a bizottság tagjai, illetve a solymász egyesület vezetősége között. Így készült el a „Részletes dokumentáció”. Ennek összegzéseként készült el a jelen felterjesztési anyag. A felterjesztési anyag elkészülte és beadása a következő Közgyűlésen tájékoztatásra került a solymászok számára, melyet azok ellenvélemény nélkül tudomásul vettek, elfogadtak.

5.c. A hozzáférést szabályozó szokásos eljárások tiszteletben tartása

A magyar solymászat jelölésével kapcsolatban olyan tilalmak, mesterségbeli fogások, közösségi tabuk nincsenek, amelyek tiszteletben tartása szükséges lenne, vagy erre gondot kellene fordítani, a szellemi örökségre való jelölési folyamat során.

6. DOKUMENTÁCIÓ

6.a. Csatolt dokumentumok

1 db Részletes dokumentáció, 30 db fotó, 2 db DVD, 1 db térkép

6.b. Szerzői jogokról lemondás

A magyar solymászok érdekképviselői szervezete, a Magyar Solymász Egyesület és a jelen dokumentáció szerzői lemondanak a dokumentációval kapcsolatos szerzői jogokról, a dokumentáció, vagy egyes részei a magyar szellemi örökség pályázat keretében, illetve mint szellemi örökség ellenérték nélkül publikálható, felhasználható.

6.c. További források listája

Ambrózy Árpád: Balassi a solymász. Solymász Évkönyv 1981–1982. Magyar Madártani Egyesület, Budapest

Bagyura J., Czerovszki M., Kasza P.: Egy 150 éve elveszettnek hitt solymászkönyv megtalálása – összefoglaló kutatásainkról. Magyar Solymász. Évkönyv – 1998.

Bástyai Lóránt: Vadmadárból – vadászmadár. Művelt nép Tudományos és ismeretterjesztő Kiadó, Budapest 1955.

Bogyai Frigyes: Régi idők solymászata.

Bogyai Frigyes: Adalékok a magyar solymászat történetéhez: 1956–1963. Magyar Solymász. Évkönyv – 1999. Budapest

Bogyai Frigyes: A Turul madár nyomában. Magyar Solymász. Évkönyv – 2000.

Csőre Pál dr.: A solymászat története. TerraPrint 1996.

Dékán István: Kalandozások a vadászat történetében. Magvető Könyvkiadó 1972.

Duhay Gábor: Visszapillantás. Magyar Solymász. Évkönyv – 1979.

Duhay Gábor: A magyar solymászat múltja. DVD 2009.

Földi Pál: A lovasság története. Anno Kiadó

Glenys and Derek Lloyd: Birds of Pery. Hamlyn Publishing Group Limited London 1971.

Homoki-Nagy István: Szárnyas vadászmesterek. Művelt Nép Könyvkiadó. Budapest.

Huszár Lajos: Sólóyom – ábrázolások középkori pénzeinken. Aquilla. Madártani Intézet kiadványa Budapest.

Jürgen, Nicolai: Fotoatlas, Vögel Graefe und Unser Wilhelmshaven, 1982.

Kiszely István: Vadászatok a régi Magyarországon. Budapest.

Lelovich György: Solymászok és sólymok a XX. század Magyarországon. 1972.

Lelovich György: A solymászat enciklopédiája.

Magyar Solymász 1998.

Nagy Jenő dr.: Európa ragadozó madarai. Tiszántúli Madártani Egyesület kiadása, Debrecen, 1943.

Schenk Jakab: Magyar solymászmadárnevek. Turul – zongor – kerecsen. Aquila. Madártani Intézet kiadványa, Budapest. Solymász Évkönyv 1981–82.

Vönöczky-Schenk Jakab: A magyar solymászat története. Madártani Intézet könyvtára, Budapest.

Vönöck-Schenk Jakab: Régi vadászmadár nevek. Aquila. Budapest

Zolnay László: Vadászatok a régi Magyarországon. Natura. Budapest, 1971.